

ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ทู และชุมชนในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

Power Interaction among State, Capital, and Community in Dong Kheng Community Forest Management, Phanom Prai District, Roi-et Province

ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ¹ วิยุทธ์ จัรัสพันธ์² และ บัวพันธ์ พรหมพักพิง³

Tatchawat Laosuwn,¹ Viyouth Chumruspanh² and Buapan Prompakping³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ **ประการแรก** เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด และ**ประการที่สอง** เพื่อศึกษาผลลัพธ์ที่ตามมาจากการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง ใช้รูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรเป้าหมาย 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ได้แก่ คณะกรรมการ และสมาชิกป่าชุมชน จำนวน 30 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้รู้ ได้แก่ ผู้อาวุโสในชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ อดีตแกนนำสมัครพรรคการเมือง จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การจดบันทึกภาคสนาม การจัดเวทีระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการวิจัย พบว่า แต่เดิมป่าชุมชนดงเค็งเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมของชุมชน ต่อมารัฐและทุนเข้ามาใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ คือ ปลูกยูคาลิปตัส จำนวน 2,000 ไร่ โดยไทยพาณิชย์ทำ ทำให้สูญเสียระบบนิเวศ และกีดกันการใช้ประโยชน์ร่วมของชุมชน จึงกลายเป็นเงื่อนไขของการลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิในการใช้ประโยชน์ ผ่านปฏิบัติการทางสังคมหลายรูปแบบ เช่น การยื่นข้อเรียกร้องผ่านหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง การชุมนุมประท้วง การตัดต้นยูคาลิปตัสทิ้ง การร่วมชุมนุมกับสมัครพรรคการเมือง ผลจากปฏิสัมพันธ์ด้านหนึ่งกรมป่าไม้ยอมมอบคืนพื้นที่ป่าให้ชุมชนดูแลกันเอง แต่อีกด้านหนึ่งแกนนำได้ถูกดำเนินคดีในข้อหาทำลายทรัพย์สินของทางราชการ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ด้านหนึ่งสะท้อนให้เห็นปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ทู และชุมชน ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน

คำสำคัญ : ป่าชุมชน ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ รัฐ ชุมชน

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² Ph.D. (Rural Sociology) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ Ph.D. (Development Studies) รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ABSTRACT

The objectives of this qualitative research were to study power interactions between 'state', 'capital' and 'community' in community forest management, and analyze the results of the power interaction. The data were collected from 2 groups of participants. Group 1 was 30 informants consisting of a community forest committee and members of community forest. Group 2 was 15 informants consisting of village leaders, chief executives of sub-district administration, and members of sub-district administration, experts, government officers and officers of private development. The data were collected by semi-structure interview, deep interview and participatory observation and no participatory observation.

A research result indicates that, formerly, Dong Keng forest was seen as community's public interest. Afterwards, the state and capitalists moved in and set up 2,000 rai of Eucalyptus farming par la pratique deforesting. It caused ecological annihilation and prevented community from a collective benefit. So communities rose up for their rights and their interest by means of demands to officers, a protest, a cutting off the Eucalyptus farm, collaboration with Samatcha Konchon - the Assembly of Poor people who were exploited by Thai state and capitalist. The annihilation resulted in a Division of Forestry vesting Dong Keng forest to communities, on the other hand, community backbones were arrested in public (bureaucratic) properties accusation which still prosecution till today. These results illustrate a power interaction between 'state', 'capital' and 'community'. A 'Community' has an ability to counter 'state' and 'capital' in the case of forestry handling. On the other hand, it underlines Thai authoritarianism opposed to the Thai communities phenomenon, using laws and development policies by intending an economic interest but overlooking a socio-ecology dimension, bringing about a drastic conflict, as in Dong Keng community forest.

Keywords : Community Forest, Power Interaction, State, Community

บทนำ

ป่าชุมชนมีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานและปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลายในชุมชนชนบทภาคเหนือและภาคอีสาน ชาวบ้านอาจเรียกป่าชุมชนโดยใช้ชื่อที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาคและตามประโยชน์ใช้สอยหรือลักษณะที่ตั้งของป่า เช่น ป่าต้นน้ำในภาคเหนือ หรือป่าโคก ป่าทามในภาคอีสาน แต่ความหมายโดยรวม คือ ป่าที่ชาวบ้านถือเป็นของส่วนรวมและป่าชุมชนถือเป็นรูปธรรมหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่นในการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวัฒนธรรมการผลิตเพื่อยังชีพในภาคเกษตร โดยมีจารีตประเพณีและความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นฐานในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ (เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536 : 163)

แต่ในบริบทการสถาปนาความเป็นรัฐชาติที่เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 นั้น เรื่อยมาจนถึงยุคการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504-2509) และในปัจจุบันเข้าสู่ยุคของแผนพัฒนาฉบับที่ 10 ได้สะท้อนให้เห็นกระบวนการใช้อำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากรป่า ผ่านมาตรการทางกฎหมายและแนวนโยบายการจัดการป่าของรัฐภายใต้แนวคิดแบบสูตรสำเร็จ ซึ่งมีลักษณะดังนี้ 1) อ้างและโอนอำนาจเหนือทรัพยากรเป็นของรัฐโดยเด็ดขาด 2) แยกคนออกจากป่าโดยเด็ดขาด 3) ให้ความสำคัญกับไม้สักแล้วขยายไปไม้ทั้งมวล รวมถึงของป่า แล้วขยายสู่พื้นที่เพื่อประโยชน์ในการหวงกันทางเศรษฐกิจและเพื่อการอนุรักษ์ 4) ใช้อำนาจควบคุมต้นไม้และพื้นที่ป่า (ที่ดิน) โดยให้กรมป่าไม้มีอำนาจอนุมัติอนุญาตให้มีการสัมปทานทำไม้ การเคลื่อนย้ายไม้และการตั้งโรงเลื่อยไม้ ตลอดจนการให้เช่าที่ดินในเขตป่าเพื่อ

การปลูกสร้างสวนป่า 5) ใช้เกณฑ์กรรมสิทธิ์ในที่ดินแบบโฉนด
อย่างตะวันตกมาเป็นหลักการตรวจสอบสิทธิของเอกชนหรือ
ชุมชนอย่างเคร่งครัด ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้กับทุนและคนที่มี
อำนาจในสังคม 6) รวมศูนย์อำนาจการบริหารจัดการมาอยู่ที่
ส่วนกลาง (กรมป่าไม้) และ 7) บังคับใช้หลักเกณฑ์การบริหาร
จัดการและการควบคุมทั่วประเทศไม่จำกัดพื้นที่ (เสนห์ จามริก
และยศ สันตสมบัติ, 2536 : 113) ทำให้ละเลยความจริงในเรื่อง
ความแตกต่างหลากหลายของชุมชนและผู้คน เน้นการใช้อำนาจ
ตามกฎหมาย และระบบความรู้เชิงเดียวในการจัดการป่าโดยรัฐ
ทำให้ละเลยในเรื่องสิทธิชุมชนที่มีอยู่เดิม ซึ่งเป็นศักยภาพและ
ความรับผิดชอบของชุมชนที่จัดการป่ามาอย่างยาวนาน นำมา
สู่การเผชิญหน้าและความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ และทุน
อย่างรุนแรงในหลายพื้นที่ของประเทศ หนึ่งในจำนวนนั้น คือ
ป่าชุมชนดงเค็ง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

สถานการณ์ปัญหา เริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 - 2536
กรมป่าไม้ดำเนินการปลูกสร้างสวนป่ายุคาลิปตัสในพื้นที่สาธารณะ
ประโยชน์ป่าชุมชนดงเค็ง เนื้อที่ 2,000 ไร่ ทำให้ชาวบ้านได้รับความ
เดือดร้อน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่สาธารณะที่ประชาชน
จำนวน 6 หมู่บ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน และเกิดการคัดค้าน
ของชาวบ้านตั้งแต่ ปี พ.ศ.2536 เป็นต้นมา การปฏิบัติการทาง
สังคมของกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็ง มีการต่อสู้เรียกร้อง
และเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มชาวบ้านกับ
เจ้าหน้าที่รัฐ การประท้วง 9 วัน 9 คืน และร่วมกันถอนต้นยูคา
ลิปตัสจากโครงการสวนป่าของรัฐบาลทั้งเป็นกรณีความขัดแย้ง
ที่รุนแรง จนนำมาสู่การจับกุมแกนนำ 7 คน ในข้อหาทำลาย
ทรัพย์สินของทางราชการ ซึ่งคดีความฟ้องร้องต่อศาลยังไม่
สิ้นสุดผลจากการต่อสู้เรียกร้อง ทำให้กรมป่าไม้มอบคืนพื้นที่
ป่าให้ชุมชนร่วมกันดูแลรักษา ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
อีกด้านหนึ่งการที่กลุ่มชาวบ้านได้เข้าร่วมเคลื่อนไหวร่วมกับ
สมัชชาคนจน ทำให้คณะรัฐมนตรีมีมติสนับสนุนงบประมาณ
เพื่อฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็ง จำนวน 8,571,000 บาท แต่ติดขัด
ระเบียบราชการที่เข้มงวด ทำให้กลุ่มชาวบ้านไม่สามารถนำ
งบประมาณมาดำเนินการได้ และมีมติส่งคืน (สนั่น ชูสกุล และ
คณะ, 2550) ซึ่งปรากฏการณ์ในพื้นที่ป่าชุมชนดงเค็งดังกล่าวนี้
ได้สะท้อนให้เห็นปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากร
ป่าที่เป็นการต่อสู้ ตอรองกันระหว่างรัฐ ทุนและชุมชนเรื่อยมา
จนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ
ระหว่างรัฐ ทุน กับชุมชนในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง อำเภ
พนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาผลที่ตามมาจากการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการ
จัดการป่าชุมชน อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจใน
การจัดการป่าชุมชนดงเค็ง มีเนื้อหาครอบคลุมรูปแบบ ลักษณะ
และผลลัพธ์ที่ตามมาจากการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยมุ่งศึกษา
วิเคราะห์มิติโครงสร้างและผู้กระทำการ ตามทฤษฎีการก่อตัว
โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration theory) ของ
Anthony Giddens (Giddens, 1984 : 14, เซซฐา พงษ์ตัตถ์,
2548 : 88-114, เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2550 : 6-10) และ
สุภากร จันทวนิช, 2552 : 257-260) ซึ่งตามทฤษฎีดังกล่าว
กิดเดนส์ได้อธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำ
(Action) หรือผู้กระทำการ (Agency) กับโครงสร้าง (Structure)
ในลักษณะที่ต่างจากการวิเคราะห์แบบเดิมที่นักสังคมวิทยาเชื่อ
ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับตัวแทน คือ โครงสร้าง
จะเป็นตัวกำหนดการความคิดและการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์
ซึ่งเปรียบเป็นตัวแทนกระทำการของโครงสร้าง โครงสร้างจึงมี
“ลักษณะเป็นผู้กระทำ (Subjectivity)” และมนุษย์จึงมี ลักษณะ
เป็นผู้ถูกกระทำ (Objectivity)” โดยกิดเดนส์ได้กล่าวสรุปข้อ
มากกว่านั้นว่า ทั้งโครงสร้างและมนุษย์ต่างก็มีลักษณะเป็น
ผู้กระทำและลักษณะของผู้ถูกกระทำไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ
โครงสร้างกระทำต่อมนุษย์ให้เป็นตัวแทนในการผลิตซ้ำ
โครงสร้าง ในขณะที่ตัวมนุษย์ก็ใช้โครงสร้างเป็นเครื่องมือ
ในกระบวนการสื่อสารในสังคม โครงสร้างและตัวแทนจึงไม่ใช่
สิ่งที่ลักษณะแยกขาดออกจากกัน แต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ด้วยกัน
และขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ ซึ่งในทัศนะของกิดเดนส์ ได้แบ่ง
โครงสร้างเป็น 2 ประเภท คือ 1) โครงสร้างที่เป็นเงื่อนไขของ
การกระทำทางสังคมที่ผู้กระทำการสามารถนำมาใช้เป็น
เงื่อนไขในการกระทำการ ประกอบด้วย กฎเกณฑ์ (Rule)
และทรัพยากร (Resources) ซึ่งกฎเกณฑ์ หมายถึงกฎเกณฑ์
ที่ถูกกำหนดขึ้นและนำมาใช้กับคนในสังคม ทั้งที่เป็นลายลักษณ์
อักษรและไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ หมายถึง

ระบบกรรมสิทธิ์รัฐและระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือพื้นที่ป่าชุมชน ผ่านกฎหมาย นโยบายรัฐ และกลไกตลาดและกฎเกณฑ์ตามจารีตประเพณีท้องถิ่นที่ชุมชนยึดถือและมีอิทธิพลต่อการจัดการป่าชุมชน ส่วนทรัพยากร (Resources) หมายถึง ทรัพยากรที่เป็นวัตถุและที่มีชีวิตที่ผู้เกี่ยวข้องนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติการทางสังคมในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง อำนาจรัฐ อำนาจทุนที่รัฐและทุนนำมาใช้กล่าวอ้างในการปฏิบัติการเหนือพื้นที่ป่าของชุมชน และอำนาจตามจารีตประเพณีที่ชุมชนมักอ้างถึงในการปฏิบัติการทางสังคม 2) โครงสร้างที่เป็นผลผลิตของการกระทำทางสังคม (Social action) โดยพิจารณาจากกระบวนการของโครงสร้างที่เป็นการผลิต (Production) การผลิตซ้ำ (Reproduction) และการเปลี่ยนแปลง (Transformation) ส่วนผู้กระทำการทางสังคม ในทัศนะของกิดเดนส์ หมายถึงปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่กระทำการโดยใช้โครงสร้างเป็นเครื่องมือในกระบวนการสื่อสารและเป็นตัวแทนในการผลิตซ้ำโครงสร้างซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ชุมชน รัฐ และทุน รวมถึงบุคคลภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และมีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่ป่าชุมชนโดยการวิจัยครั้งนี้ เลือกศึกษาเฉพาะป่าชุมชนดงเค็ง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีเหตุผลสำคัญ คือ เป็นพื้นที่ที่สามารถสะท้อนให้เห็นการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนระหว่างชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับรัฐ และชุมชนกับทุน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ได้แก่ คณะกรรมการป่าชุมชนและสมาชิกป่าชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 30 คน
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้รู้ ประกอบด้วย ผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น ส.อบต. คณะผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ แกนนำกลุ่มสมัชชาคนจน แกนนำกลุ่มเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน เจ้าหน้าที่องค์กร

พัฒนาเอกชน มีจำนวนทั้งสิ้น 15 คน

เครื่องมือการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้รู้

2. แบบการสังเกต

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม เพื่อสังเกตกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็งในระหว่างวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายรูปแบบ ได้แก่ การวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยรวบรวมเอกสารทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารมือสองการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Informal and In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Group discussion) การเข้าร่วมกิจกรรมและสังเกตการณ์ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่ม/องค์กรเครือข่ายที่เป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในครั้งนี้ เน้นกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เชื่อมโยง หาข้อสรุป ตีความหมายเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งในมุมมองของคนในที่สามารถตรวจสอบได้และเชื่อถือได้ (Denzin & Lincoln, 2000 : 2)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ผู้กระทำการในความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่ป่าชุมชนดงเค็ง

การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ในมิติโครงสร้างและผู้กระทำการ ผู้วิจัยจะนำเสนอกลุ่มบุคคลหน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ

ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับป่าดงเค็ง ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล และในระดับที่สูงขึ้นไป ดังนี้

1.1 กลุ่มชาวบ้านที่อยู่รอบป่า ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงกับป่าชุมชน ซึ่งแยกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านผู้มีที่ดินติดเขตป่า เกี่ยวพันกับป่าดงเค็ง เนื่องจากมีที่ดินติดกับเขตป่า โดยการจับจองที่ทำกินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ หรืออาจได้มาเนื่องจากการครอบครองสิทธิ์ในภายหลัง กลุ่มชาวบ้านผู้เลี้ยงสัตว์ กลุ่มนี้จะพึ่งพิงป่าเพื่อการเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากอาชีพหลักอย่างหนึ่งของชาวบ้านรอบป่าดงเค็ง คือ การเลี้ยงวัว มีหลายครอบครัวที่เลี้ยงวัว โดยอาศัยพื้นที่ป่าดงเค็งเป็นทำเลเลี้ยงวัว และกลุ่มชาวบ้านที่ติดเขตป่าและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ถือว่าเป็นกลุ่มชาวบ้านผู้อาศัยอยู่หากินในป่าเพื่อการยังชีพมารวมกลุ่มกันในการดูแลรักษาป่า ซึ่งกลุ่มชาวบ้านเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับป่าโดยใช้ประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าร่วมกัน

1.2 กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้นอกจากจะมีฐานะเป็นผู้นำหมู่บ้านแล้ว ยังถือว่าเป็นตัวแทนอำนาจรัฐในการดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านรอบป่า ที่ผ่านมากลุ่มผู้นำชาวบ้านที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมักจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐในการกำกับ ควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าดงเค็ง

1.3 กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็ง ซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรอนุรักษ์ป่าชุมชนดงเค็ง ประกอบด้วยคณะกรรมการป่าชุมชน และสมาชิกป่าชุมชนจำนวน 6 หมู่บ้าน ในระยะเริ่มแรก ปัจจุบันขยายเป็น 9 หมู่บ้านในเขตตำบลชานูวรรณ และตำบลแสนสุข อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด จึงถือเป็นองค์กรชาวบ้านที่มีบทบาทหน้าที่ในปกป้องผืนป่า การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า การออกกฎ ระเบียบเพื่อใช้ในการจัดการป่า

1.4 หน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมีหลากหลายระดับ เริ่มตั้งแต่หมู่บ้าน ถัดขึ้นไปเป็นสภาตำบลกุดน้ำใส ปัจจุบันยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลโดยแยกเป็น 2 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลชานูวรรณ และองค์การบริหารส่วนตำบลแสนสุข ที่ดินอำเภอพนมไพร ป่าไม้จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีบทบาทในการกำกับดูแล และควบคุมการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน ภายใต้กรอบกฎหมายของทางราชการ

1.5 กลุ่มทุนที่เข้ามาเพื่อแสวงหาประโยชน์จากป่าในเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก เป็นกลุ่มนายทุนท้องถิ่นและนายทุนภายนอกที่เข้ามาลักลอบตัดไม้ในป่าจนโล่งเตียน ต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2527-2528 ได้แก่ บริษัท ร้อยเอ็ด จำกัด ที่เข้ามาใช้พื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ

1.6 กลุ่มคนภายนอกที่เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนในด้านวิชาการ และงบประมาณ คือ องค์กรพัฒนาเอกชน ทีมนักศึกษา โครงการป่าชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี สมัชชาเกษตรกรรราย่อยภาคอีสาน นักการเมืองท้องถิ่น นักวิชาการ และสมาชิกคนจนที่เคียงบ่าเคียงไหล่กับชุมชนในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิ์ในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง

1.7 กลุ่มชาวบ้านนอกเขตป่า แต่ต้องการเข้าใจประโยชน์จากป่าในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรง แต่ต้องการเข้ามาใช้ประโยชน์ เป็นกลุ่มคนที่อยู่ข้างนอก มีความสัมพันธ์กับป่าเพื่อการใช้ประโยชน์เท่านั้น

จะเห็นได้ว่าการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง นอกจากกลุ่มชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงแล้ว ยังมีบุคคลภายนอกเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะผู้กำกับดูแล ควบคุมการใช้ประโยชน์ของชุมชน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ผู้แสวงหาประโยชน์จากป่าเพื่อประโยชน์ส่วนตน ได้แก่ กลุ่มนายทุน และกลุ่มชาวบ้านที่อยู่นอกเหนือกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็ง และผู้ส่งเสริมสนับสนุนทั้งงบประมาณและวิชาการ ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ สมัชชาเกษตรกรรราย่อยภาคอีสาน สมาชิกคนจน และอาจารย์ถึงหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวนี้ ได้ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในหลากหลายรูปแบบดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

2. รูปแบบและลักษณะปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และชุมชนในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง

จากการศึกษารูปแบบปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนระหว่างรัฐ ทุน และชุมชน มีข้อค้นพบปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบ ดังนี้

2.1 ระหว่างชาวบ้านรอบป่ากับบริษัทเอกชน ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านรอบป่ากับบริษัทเอกชน เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2527 เมื่อบริษัท ร้อยเอ็ด จำกัด ได้ขอเข้าใช้พื้นที่

ปาดงเค็ง ชาวบ้านคัดค้าน จึงล้มเลิกไป ต่อมาในปี 2528 ได้ขอเข้าใช้พื้นที่ป่าอีกครั้ง ชาวบ้านได้รับการคัดค้านการเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ปาดงเค็ง ซึ่งขั้นตอนการขอเข้าใช้ประโยชน์จากปาดงเค็งของบริษัทเอกชนดังกล่าวนั้น ได้ขออนุญาตผ่านสภาตำบลกุดน้ำใส จากนั้นได้ใช้กลไกของภาครัฐ โดยมีการประชุมชาวบ้านเพื่อทำความเข้าใจ แต่เมื่อมีการซักถามจากชาวบ้านก็ไม่สามารถให้คำตอบได้ชัดเจน เนื่องจากการขอเข้าใช้ประโยชน์มีเจตนาแอบแฝง ทำให้ชาวบ้านไม่เชื่อมั่น และแสดงการคัดค้านจนต้องล้มเลิกไปถึงสองครั้ง

การคัดค้านการเข้ามาของชาวบ้านต่อบริษัทเอกชน สะท้อนให้เห็นศักยภาพของชุมชนที่ไม่ยอมจำนนต่อกระแสทุนที่เข้าสู่ชุมชน โดยเฉพาะเมื่อมีการซักถามและได้คำตอบที่ไม่ชัดเจน ทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่แน่ใจว่าถ้าบริษัทดังกล่าวเข้ามาดำเนินการแล้ว จะส่งผลต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าหรือไม่

2.2 ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ ภายหลังการดำเนินการโครงการปลูกป่ายูคาลิปตัส ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่โครงการ เกิดขึ้นภายหลังการขอเข้าใช้พื้นที่ปาดงเค็งของบริษัท ร้อยเอ็ด จำกัด ได้รับการคัดค้านจากชาวบ้านจึงล้มเลิกไป แต่คล้อยหลังมาไม่นาน ได้มีกองส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้ได้เข้ามาดำเนินการปลูกป่ายูคาลิปตัส มีการสร้างความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านยอมรับ แต่ภายหลังชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ เพราะเจ้าหน้าที่โครงการได้อ้างว่าเป็นพื้นที่ของรัฐที่ชาวบ้านทั่วไปจะเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ดังเช่นในอดีต เมื่อมีชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ก็จะถูกข่มขู่ ด้วยกฎหมาย และเหตุการณ์ที่ชาวบ้านนำสัตว์เลี้ยงเข้าไปเลี้ยงในบริเวณที่โครงการดำเนินการ เจ้าหน้าที่ได้ใช้หนังสือตักเตือนจนตาวัวแตก ได้นำมาสู่การตอบโต้ของชาวบ้าน คือการแสดงความไม่พอใจต่อเจ้าหน้าที่โครงการฯ พร้อมกับการจับกลุ่มคุยกันเพื่อหาทางออกในเรื่องดังกล่าว

2.3 ระหว่างชาวบ้านกับผู้นำหมู่บ้านช่วงการดำเนินการโครงการปลูกป่ายูคาลิปตัส ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านกับผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งผู้นำหมู่บ้านในที่นี้ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยชาวบ้านที่เคยใช้ประโยชน์ในบริเวณดังกล่าวถูกเจ้าหน้าที่โครงการข่มขู่ และไม่ให้ยอมให้ไปใช้ประโยชน์ใดๆ ในเขตบริเวณที่โครงการฯ ตั้งอยู่ ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว เดินทางไปร้องเรียนกำนัน และผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้าน

ต่าง ๆ รอบปาดงเค็ง ซึ่งข้อร้องเรียนในคราวนั้น กรรมการป่าชุมชนท่านหนึ่งซึ่งได้เข้าร่วมร้องเรียนด้วย เล่าให้ฟังว่า

“พวกผมทนไม่ไหวแล้ว เดือดร้อนมาก เพราะหากไม่มีพื้นที่สำหรับทำกิน ต้องตายแน่ๆ”

สำหรับปฏิกิริยาของผู้นำหมู่บ้านต่อข้อร้องเรียนดังกล่าวข้างต้น มีทั้งเห็นด้วยกับข้อเรียนและเข้าใจ แต่ก็ก็มีผู้นำบางหมู่บ้าน แสดงความไม่เห็นด้วยและยืนยันว่า เจ้าหน้าที่โครงการฯ ทำถูกต้องแล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้รับการชมเชยจากเจ้าหน้าที่โครงการฯ รวมทั้งการไม่เห็นด้วยกับผู้นำบางหมู่บ้าน กลุ่มชาวบ้านยังคงไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว ทำให้เจ้าหน้าที่โครงการฯ ตอบโต้ด้วยการร้องเรียนไปยังกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ชาวบ้านคนนั้นอาศัยอยู่ ผลทำให้ผู้ใหญ่บ้านเรียกชาวบ้านเหล่านั้นมาตักเตือนพร้อมกำชับว่า ถ้ายืนเข้าไปใช้ประโยชน์ในบริเวณที่โครงการฯ ดำเนินการอยู่ อาจถูกจับดำเนินคดีตามกฎหมาย เพราะพื้นที่โครงการฯ เป็นของรัฐ รัฐสามารถดำเนินการใด ๆ ก็ได้

2.4 ระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานราชการ ภายหลังชาวบ้านได้รับผลกระทบจากโครงการปลูกป่ายูคาลิปตัส ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานราชการภายหลังชาวบ้านได้รับผลกระทบจากโครงการปลูกป่ายูคาลิปตัส เป็นการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของชาวบ้านต่อหน่วยงานภาครัฐ โดยผ่านปฏิบัติการทางสังคมในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

2.4.1 การยื่นหนังสือร้องเรียน เป็นปฏิบัติการต่อสู้ต่อรองกับหน่วยงานราชการชั้นแรก โดย แกนนำชาวบ้านได้ร้องเรียนไปยังหน่วยงานราชการ โดยผ่านหน่วยงานราชการตามลำดับต่าง ๆ เช่น การยื่นหนังสือถึงสภาตำบลทั้งสองแห่ง คือ ตำบลกุดน้ำใส และตำบลแสนสุข จากนั้นได้เข้าร่วมร้องเรียนกับนายอำเภอพนมไพรในขณะนั้น ซึ่งได้รับคำตอบว่า อำเภอไม่มีอำนาจในการสั่งให้โครงการยุติได้ จึงได้ยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังจังหวัดและส่วนกลางดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ การร้องเรียนยังทำผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์ ซึ่งปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในขั้นตอนนี้ เป็นเรื่องการต่อรองกับหน่วยงานราชการเพื่อให้แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากพื้นที่ โดยแกนนำชาวบ้านบางคน และต่อมาได้กลายเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนดงเค็ง เป็นมีผู้บทบาทสำคัญในการยื่นหนังสือร้องเรียน

2.4.2 การชุมนุมประท้วง เมื่อยื่นข้อเรียกร้องตามช่องทางปกติ ผ่านหน่วยงานราชการต่าง ๆ ยังไม่เป็นผล ปฏิบัติ

การขึ้นตอนต่อมา คือ การเดินขบวนชุมนุมเรียกร้อง โดยกลุ่มชาวบ้านได้เดินขบวนเข้าไปร้องเรียนนายอำเภอเพื่อให้ยุติโครงการปลูกสร้างสวนป่า ซึ่งได้รับคำตอบว่า อำเภอไม่มีอำนาจในการสั่งยุติโครงการ จึงนำสู่การเดินขบวนเข้าร้องเรียนกับผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งก็ยังไม่ปรากฏผลในทางปฏิบัติใด ๆ เกิดขึ้น

2.4.3 การเข้าร้องเรียนส่วนกลาง ภายหลังการชุมนุมประท้วงในระดับจังหวัด ยังไม่เป็นผลจึงส่งตัวแทนชาวบ้านเข้าร้องเรียนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในขณะนั้น คือ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งภายหลังการร้องเรียนที่กระทรวงมหาดไทย ทำให้ชาวบ้านเข้าใจได้ว่า หน่วยงานราชการคงไม่มีอำนาจ ในการสั่งยุติโครงการได้จริง จำเป็นที่ชาวบ้านต้องดำเนินการกันเอง ซึ่งนำมาสู่การบุกเรือนต้นยูคาลิปตัสในเวลาต่อมา

2.4.4 การบุกเรือนต้นยูคาลิปตัส ปฏิบัติการที่เป็นการทำลายอำนาจอริรัฐครั้งสำคัญ และถือเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านในครั้งนั้น คือ การที่ชาวบ้านประมาณ 2,000 คน ได้พร้อมใจกันบุกเรือนต้นยูคาลิปตัส จำนวน 1,700 ไร่ ทั้ง ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง ก่อนที่ผู้ว่าราชการจังหวัด และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะเดินมาถึง และห้ามปรามได้ทัน และเมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดมาถึง ชาวบ้านได้บอกว่า พวกชาวบ้านได้ดำเนินการเรือนต้นเรียบร้อยแล้ว โดยไม่สนใจผู้ว่าและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นชาวบ้านก็เดินทางกลับไปยังหมู่บ้านของตนเอง

ภายหลังการเรือนต้นยูคาได้ประมาณ 5 เดือน แกนนำ 7 คน ได้ถูกจับกุม ในข้อหาทำให้เสียทรัพย์ของทางราชการ เมื่อแกนนำถูกจับ ชาวบ้านได้รวมตัวกันไปทำทลายอำนาจอริรัฐ โดยติดตามผู้ต้องหาไปยังสถานีตำรวจพนมไพร เรียกร้องให้มีการปล่อยตัวทันที แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ส่งตัวไปยังจังหวัดเพื่อทำบันทึก และมีการปล่อยตัวผู้ต้องหาแล้ว หลังจากได้ผู้ต้องหา กลับมาชาวบ้านได้นัดชุมนุมกันที่บ้านพนมไพร เพื่อชุมนุมประท้วงเจ้าหน้าที่ ในเวทีได้มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนของแกนนำ แสดงความสามัคคีรวมทั้งแกนนำคนอื่น ๆ ที่เข้าร่วมชุมนุม การชุมนุมประท้วงดำเนินการอยู่ 9 วัน 9 คืน ทำให้ภาคกรียินยอมมอบพื้นที่ป่าให้กับชุมชน และจัดตั้งคณะกรรมการร่วมแก้ไขปัญหาป่าดงเค็ง ส่วนคดีความยังคงดำเนินการต่อไป

การบุกเรือนต้นยูคาลิปตัสของชาวบ้านรอบป่าดงเค็งสะท้อนให้เห็นการไม่เชื่อฟังรัฐและดื้อแพ่งซึ่งเป็นยุทธวิธี

อย่างหนึ่งของชาวบ้านผู้ด้อยอำนาจทางสังคม โดยภาครัฐได้ตอบโต้โดยการจับกุมแกนนำ 7 คนและฟ้องร้องดำเนินคดีทั้งทางแพ่งและอาญา ในขณะที่เดียวกันการต่อสู้ ต่อรองและกดดันของชาวบ้านในครั้งนั้น ได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับรัฐ ก็คือ การยอมรับสิทธิให้กับชาวบ้าน เพื่อร่วมกันจัดตั้งองค์กรอนุรักษ์ป่าจนถึงปัจจุบัน

2.4.5 การร่วมชุมนุมกับหน่วยงานภายนอก ปี พ.ศ. 2540 ตัวแทนชาวบ้านได้ ชุมนุมเรียกร้องร่วมกับเครือข่ายป่าไม้ ที่ดินภาคอีสานในนามสมัชชาคนจน ซึ่งชุมนุมเรียกร้องที่หน้าทำเนียบรัฐบาลเป็นเวลา 99 วัน โดยปัญหาป่าดงเค็งเป็นหนึ่งในปัญหาป่าไม้ที่ดินภาคอีสานที่ได้เรียกร้องต่อรัฐบาล โดยข้อเรียกร้องของชาวบ้านรอบป่าดงเค็ง มีดังนี้ 1) ให้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการฟื้นฟูสภาพป่าของป่าชุมชนดงเค็ง เพื่อส่งเสริมให้ราษฎรดูแลรักษาป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ให้กรมป่าไม้ถอนคดีฟ้องร้องราษฎรทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ที่ราษฎร 7 ราย ตกเป็นจำเลยอันเนื่องมาจากปัญหาสวนป่ายูคาลิปตัส และ 3) ให้สิทธิองค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าดงเค็งในรูปแบบ “ป่าชุมชน” โดยชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุน ซึ่งข้อเรียกร้องดังกล่าวนี้ รัฐได้ยอมรับให้การสนับสนุนงบประมาณฟื้นฟู จำนวน 8 ล้านบาทเศษ ในขณะที่ข้อเรียกร้องถอนฟ้องราษฎร กลับไม่ได้รับการตอบรับใด ๆ จากหน่วยงานของรัฐ ส่วนการยอมรับสิทธิของชาวบ้านในการจัดการป่า รัฐได้มอบคืนสิทธิให้กับชาวบ้านในการจัดการป่า

2.4.6 การจัดตั้งคณะกรรมการชาวบ้านอนุรักษ์และฟื้นฟูที่สาธารณะป่าดงเค็งอย่างเป็นระบบ หลังจากปัญหาความขัดแย้งในการเรียกร้องให้เรือนต้นสวนป่ายูคาลิปตัสคลี่คลาย คณะกรรมการฟื้นฟูที่สาธารณะป่าดงเค็งที่แต่งตั้งโดยคำสั่งของนายอำเภอพนมไพรในขณะนั้น ได้สลายตัวไปโดยปริยาย และชุมชน 9 หมู่บ้านรอบป่า ได้ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการชาวบ้านอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าดงเค็ง จำนวน 42 คน ทำหน้าที่วางแผนและประสานงานชุมชนสมาชิกเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าดงเค็ง โดยคณะกรรมการชาวบ้านอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าดงเค็ง ได้จำแนกการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชุมชนเป็นเขตอนุรักษ์ 1,500 ไร่ และพื้นที่ใช้สอยรอบป่าอนุรักษ์ 1,357 ไร่ และวางระเบียบการใช้ประโยชน์ควบคู่ไปด้วย เช่น พื้นที่ป่า

อนุรักษ์ 1,500 ไร่ ห้ามตัดไม้ทุกชนิดอย่างเด็ดขาด ปลุกป่าเสริมจนกว่าจะสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถเก็บหาเห็ด ผัก กิ่งไม้แห้ง ไข่มดแดง และแมงจิ้งจกได้ และการขุดมัน ขุดกลอย ผู้ชดต้องกลบเหง้าด้วย ส่วนพื้นที่ใช้สอยรอบป่าอนุรักษ์ 1,357 ไร่ การตัดไม้เพื่อซ่อมแซมบ้านต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ และผู้ได้รับอนุญาตปลูกต้นไม้เสริมในป่า ไม้ที่จะตัดต้องมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 เซนติเมตรขึ้นไป อนุญาตให้ชาวบ้านใช้พื้นที่ว่างปลูกพืชผักได้ตามฤดูกาล โดยต้องขอและได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการในการปลูกพืช และห้ามถางต้นไม้โดยเด็ดขาด การตัดไม้เพื่อเผาถ่าน ห้ามขุดต่อไม้เพื่อต่อไม้จะได้แตกแขนงขึ้นมาใหม่ 4) ห้ามตัดต้นยางโดยเด็ดขาด และห้ามตัดต้นไม้ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 เซนติเมตรขึ้นไป

สำหรับบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ ให้ปรับเงินตั้งแต่ 300 บาทขึ้นไป โดยพิจารณาจากเนื้อไม้และปริมาณไม้ที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำ เงินที่ได้จากค่าปรับจะนำเข้ากองทุนป่าดงเค็ง ส่วนมาตรการป้องกัน คณะกรรมการแต่ละหมู่บ้านจะจัดเวรตรวจตราปร่วมกัน หากพบผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ จะจดรายชื่อ และเชิญตัวไปดำเนินการปรับที่บ้านผู้ใหญ่บ้านที่ผู้ฝ่าฝืนอาศัยอยู่

นอกจากนั้นคณะกรรมการป่าชุมชนดงเค็งยังได้กำหนดแผนงานหลัก 5 แผนงาน ประกอบด้วย 1) แผนการปลุกป่าเสริมในพื้นที่ว่างเปล่า 2) แผนการจัดหาทุนอนุรักษ์พื้นที่ป่าดงเค็ง โดยจัดตั้งกองทุนป่าชุมชนดงเค็ง 3) จัดทำแนวเขตป่า และจัดทำป่าชุมชน 4) แผนป้องกันไฟป่า และ 5) แผนการตรวจป่า และสำรวจสภาพป่า

ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในชั้นตอนนี้ เป็นการต่อสู้ต่อรองภายในชุมชนเพื่อสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ กติกาใหม่ในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง

2.5 ระหว่างคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่ากับองค์การบริหารส่วนตำบลในการใช้งบประมาณฟื้นฟูของรัฐบาล
ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคณะกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็งกับองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นการต่อสู้เชิงอำนาจในการใช้งบประมาณ ภายหลังจากที่เครือข่ายได้เข้าร่วมชุมนุมกับสมาชิกคนจน จนนำมาสู่การมีมติ ครม. เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2540 สนับสนุนงบประมาณฟื้นฟูป่าดงเค็ง ในอัตราไร่ละ 3,000 บาท เป็นเงินทั้งสิ้น 8,571,000 บาท

มติ ครม. ดังกล่าวได้อนุมัติงบประมาณ ผ่านองค์การ

บริหารส่วนตำบล การเบิกจ่ายให้เป็นไปตามระเบียบราชการ ซึ่งจะต้องมีการทำแผนฟื้นฟูเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในทางปฏิบัติจริง กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็ง มองว่าการได้งบประมาณฟื้นฟูป่าดงเค็ง เกิดจากการต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้าน ดังนั้นงบประมาณที่ได้มา ชาวบ้านควรมีสิทธิในการใช้ตามความต้องการ ในขณะที่องค์การบริหารส่วนตำบลยืนยันมติ ครม. ที่จะต้องปฏิบัติตามระเบียบราชการ ในที่สุด การต่อรองเรื่องงบประมาณก็ล้มเหลว เมื่อแต่ละฝ่ายไม่สามารถตกลงกันได้ เครือข่ายป่าชุมชนตัดสินใจที่จะไม่รับงบประมาณฟื้นฟูดังกล่าว โดยสาเหตุที่ประชาชนกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็ง พุดถึงการไม่ยอมรับงบประมาณในครั้งนี้ว่า

“การที่คณะกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนกับองค์การบริหารส่วนตำบลตกลงกันไม่ได้ในเรื่องการใช้งบประมาณตามแผนฟื้นฟู เกิดจากวิธีการทำงานที่ต่างกัน และต่างฝ่ายต่างไม่ยอมซึ่งกันและกัน ที่สำคัญประสบการณ์ของชาวบ้านได้สอนให้รู้ว่าการดำเนินงานของภาครัฐ มักจะไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน”

เหตุผลที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่พบว่า คณะกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็งไม่ยอมรับงบประมาณฟื้นฟู ก็คือ ชาวบ้านได้ต่อรองให้มีการจัดจ้างแรงงานในหมู่บ้านและต้องการบริหารจัดการโดยองค์กรชาวบ้าน ในขณะที่องค์การบริหารส่วนตำบลกลับเห็นว่า การใช้งบประมาณรัฐ ต้องยึดระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างของทางราชการ พร้อมกับมีการตอบโต้ไปมาในลักษณะเมื่อชาวบ้านต้องการเช่นนั้น ทางองค์การบริหารส่วนตำบลก็จะเห็นอนุวัติ

3. ผลที่ตามมาจากปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง

ผลจากปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงเค็งของกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็ง สามารถสรุปได้ดังนี้

3.1 การถูกข่มขู่ จากเจ้าหน้าที่โครงการ และจากผู้นำหมู่บ้าน โดยระบุถึงการเข้ามามีประโยชน์ของโครงการเป็นไปตามนโยบายรัฐ และถูกกฎหมาย ถ้าชาวบ้านคัดค้านหรือไม่ยอมรับจะได้รับโทษตามกฎหมาย

3.2 แกนนำ 7 คน ถูกดำเนินคดีข้อหาทำลายทรัพย์สินของทางราชการ ภายหลังจากเหตุการณ์ที่ชาวบ้านประมาณ 2,000 คน ได้รวมตัวกันตัดต้นไม้ยูคาลิปตัสทิ้ง

3.3 กรมป่าไม้โดยอธิบดี มอบต้นยูคาลิปตัส ป่าชุมชน

ดงเค็ง ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด นายอี๊กหาญ โตมรศักดิ์ ตามหนังสือด่วนที่สุด ที่ กษ. 0710.03/7311 ลงวันที่ 14 มีนาคม 2537

3.4 ผู้ว่าราชการจังหวัด โดย นายอี๊กหาญ โตมรศักดิ์ มอบต้นยูคาลิปตัสป่าชุมชนดงเค็งให้นายชวลิต รูปตาก้อง นายอำเภอพนมไพร (ตามหนังสือจังหวัดร้อยเอ็ด ด่วนที่สุด ที่ รอ. 0015 -1 /6911 ลงวันที่ 14 มีนาคม 2537)

3.5 แต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่สาธารณะป่าชุมชนดงเค็ง ตัวแทนข้าราชการ 13 คน และตัวแทนชาวบ้าน 13 คน รวม 26 คน (ตามคำสั่งอำเภอพนมไพร ที่ 249/2537 ลง ณ วันที่ 16 มีนาคม 2537 โดย นายชวลิต รูปตาก้อง เป็นคนแต่งตั้ง) มติที่ประชุมคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่สาธารณะป่าชุมชนดงเค็ง ได้เสนอโครงการฟื้นฟูที่สาธารณะป่าชุมชนดงเค็ง โดยให้มีการเตรียมพื้นที่การฟื้นฟู

3.6 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีการเลือกข้างเลือกกลุ่ม

3.7 เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิดและเพิ่มศักยภาพ ทำให้แกนนำคิดเป็นวางแผนเป็น มีการปรับตัวในการทำงานร่วมกัน ทำงานเป็นทีม รู้จักแบ่งบทบาทหน้าที่กัน เมื่อมีการทำงานร่วมกัน ทำให้ลดทิว

3.8 ป่าเกิดความอุดมสมบูรณ์ เกิดความชุ่มชื้นผลดีตามมาจากปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง ล้วนเป็นผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการผลิตและผลิตซ้ำโครงสร้างของเครือข่ายป่าชุมชน ที่มีการปะทะประสานกับอำนาจที่หลากหลายที่เข้าสู่ชุมชน หรือแม้แต่อำนาจที่ฝังตัวอยู่ในชุมชนเอง ผลจึงมีทั้งด้านบวกและด้านลบ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญนำมาอภิปรายผลดังนี้

อนึ่ง การที่คนในชุมชนรอบป่าชุมชนดงเค็ง ลูกขึ้นมาปฏิบัติการต่อสู้ เรียกร้อง รวมถึงตอบโต้ต่อองค์กรรัฐและทุนที่ขยายอำนาจเหนือพื้นที่ป่า ผ่านกฎหมายป่าไม้ แนวนโยบายการจัดการป่าและกลไกตลาด เพื่อปกป้องผืนป่าโดยยืนยันระบบการจัดการป่าชุมชน ถือเป็นการปกป้องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่า

สำหรับข้อค้นพบเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชน ที่มุ่งเน้นศึกษาในมิติโครงสร้างและผู้กระทำการ

ถือเป็นการเปิดมุมมองใหม่สำหรับการศึกษาปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชน เพราะตามกรอบทฤษฎี Structuration ของ Anthony Giddens ได้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับมนุษย์ผู้กระทำการ ในลักษณะที่ไม่สามารถวิเคราะห์แยกขาดจากกันได้ ซึ่งต่างจากแนวคิดเดิม ที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับมนุษย์ผู้กระทำการที่ให้ความสำคัญกับด้านใดด้านหนึ่งเป็นหลัก เช่น เดิมเชื่อว่าโครงสร้างจะเป็นตัวกำหนดการความคิดและการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ซึ่งเปรียบเป็นตัวแทนกระทำการของโครงสร้าง โครงสร้างจึงมี “ลักษณะเป็นผู้กระทำ (Subjectivity)” และมนุษย์จึงมี “ลักษณะเป็นผู้ถูกกระทำ (Objectivity)” มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้าม (Dualism) แต่เกิดเดสึกลับเสนอมุมมองใหม่ว่าทั้งโครงสร้างและมนุษย์นั้นต่างก็มีทั้งลักษณะเป็นผู้กระทำและลักษณะเป็นผู้ถูกกระทำไปพร้อม ๆ กัน (Duality) กล่าวคือ โครงสร้างกระทำต่อมนุษย์ให้เป็นตัวแทนในการผลิตซ้ำโครงสร้างในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ใช้โครงสร้างเป็นเครื่องมือในการบวนการสื่อสารในสังคม ทั้งโครงสร้างและตัวแทนจึงไม่ใช่สิ่งที่มีลักษณะแยกขาดออกจากกัน แต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ด้วยกัน และขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ ซึ่งกิดเดนส์ เรียกกระบวนการนี้ว่า “ทวิภาวะของโครงสร้าง”

ประเด็นทวิภาวะของโครงสร้าง เมื่อนำมาอธิบายกับข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้ สามารถตีความตามทฤษฎีได้ว่า ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง เป็นปฏิบัติการทางสังคมของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีลักษณะเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่งตายตัว และมีหลากหลายรูปแบบ โดยแสดงออกในรูปของปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และการเคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ ๆ ทางสังคม ตัวอย่างเช่น การต่อสู้เรียกร้องสิทธิชุมชนของชาวบ้านรอบป่าดงเค็ง ซึ่งปฏิบัติการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับผู้กระทำการ โดยชาวบ้านรอบป่า ยึดถือจารีตประเพณี และระบบการใช้ประโยชน์ร่วมเป็นโครงสร้างทางสังคม มีการผลิต และผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่รัฐยึดถือกฎหมาย ที่ยอมรับระบบกรรมสิทธิ์รัฐและกรรมสิทธิ์เอกชน มีแนวนโยบายการจัดการป่าที่มุ่งสู่ความเป็นอุตสาหกรรม ส่วนทุนยึดโครงสร้างระบบทุนนิยมเป็นสำคัญ ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่อการกระทำของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน โดยเฉพาะปรากฏชัดเจน

เมื่อแต่ละฝ่ายได้มาปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่ป่าชุมชนดงเค็ง

จึงกล่าวได้ว่า ปฏิบัติการทางสังคมในการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง ไม่ได้หมายถึงปฏิบัติการโดยทั่วไป แต่เป็นปฏิบัติการเชิงอำนาจ เนื่องจากมีนัยของการผสมผสานหลักคิด แนวคิด คุณค่า และอุดมการณ์ต่าง ๆ ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน และแฝงด้วยนัยของการต่อรองเพื่อให้ยอมรับในความแตกต่าง และเพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

อนึ่ง การวิเคราะห์มิติผู้กระทำการ กล่าวได้ว่า ชาวบ้านรอบป่าในฐานะผู้กระทำการ ต่างมีระบบเหตุผลและแรงจูงใจในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน คือ ป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร แหล่งใช้สอยในการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย แหล่งพลังงานหรือเชื้อเพลิง แหล่งสมุนไพร ผ่านระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การที่คนในชุมชนแต่ละคนเชื่อว่า ป่าเป็นของส่วนรวม และเป็นที่สิงสถิตยของผี จึงทำให้คนไม่กล้าที่จะตัดไม้ทำลายป่า แต่ได้ร่วมกันรักษาป่า เพื่อเป็นแหล่งใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนั้นระบบคิด ความเชื่อที่ว่า “ป่ากับคนอยู่ร่วมกันได้” จึงมีอิทธิพลต่อการจัดการป่าของชุมชนอย่างแนบแน่นมาโดยตลอด

ส่วนประเด็นการผลิตและผลิตซ้ำทางสังคม สามารถตีความได้ว่า ภายใต้ปฏิบัติการของชาวบ้านกับรัฐ และทุน ในการต่อสู้ เรียกร้อง และตอบโต้ ตอรองเชิงอำนาจระหว่างกัน ต่างฝ่ายต่างผลิตและผลิตซ้ำโครงสร้างทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นกฎเกณฑ์และทรัพยากรที่เป็นฐานอำนาจของแต่ละฝ่าย เช่น ชาวบ้านรอบป่ามีการผลิตและผลิตซ้ำความเชื่อ กฎเกณฑ์ จารีตประเพณีของตนในการสื่อสารกับคนในชุมชนและคนภายนอก ซึ่งกฎเกณฑ์และทรัพยากรเหล่านี้คนอื่นก็สามารถรับรู้ได้ และเข้าใจตรงกัน ในขณะที่รัฐก็ผลิตและผลิตซ้ำกฎหมาย แนวนโยบายการจัดการป่าที่มีลักษณะการบังคับ ควบคุม และยอมรับกรรมสิทธิ์เชิงเดี่ยว ส่วนทุนก็ผลิตระบบกลไกตลาดเสรี การผลิตและผลิตซ้ำทางสังคมดังกล่าวนี้ เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของข้อตกลงใหม่ และกฎเกณฑ์ใหม่ที่มีการยอมรับทางสังคม ดังจะเห็นได้จากกรณีการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง ภายใต้ปฏิบัติการทางสังคมของชาวบ้านรอบป่าที่มีการต่อสู้เรียกร้องสิทธิ ชาวบ้านผลิตซ้ำโครงสร้างทางสังคม โดยยืนยันอุดมการณ์ป่าชุมชนภายใต้ระบบการใช้ประโยชน์ร่วม เมื่อถูก

ละเมิดสิทธิจึงลุกขึ้นมาต่อสู้เรียกร้อง ในที่สุดรัฐยอมรับสิทธิและยอมรับการจัดการป่าโดยชุมชน จึงกล่าวได้ว่า การผลิตซ้ำโครงสร้างก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะใหม่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ เมื่อมนุษย์ในฐานะผู้กระทำการได้เข้าไปมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น กรณีการจัดการป่าชุมชนทั้งสองแห่ง การที่คนในชุมชนได้ลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้อง จึงเท่ากับชุมชนได้ผลิตซ้ำโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของตนมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นระบบคิด ความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผีปอบ ความเชื่อเรื่องป่าช้า และความเชื่อเรื่องปาวดป่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีศักยภาพหรือความสามารถในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

สำหรับประเด็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นผลพวงของปฏิบัติการทางสังคมที่มีทั้งสำเร็จและล้มเหลว มีทั้งด้านบวกและด้านลบ จากข้อค้นพบ เป็นการสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้าง ที่สุดท้ายแล้วจะกลับมามีอิทธิพลต่อการกระทำทางสังคมของผู้เกี่ยวข้องต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงเค็ง เป็นการต่อสู้ต่อรองเชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านกับบริษัทเอกชนที่ต้องการใช้พื้นที่ป่าดงเค็งแสวงหาประโยชน์โดยผ่านระบบราชการ แต่ชาวบ้านพากันคัดค้าน จึงล้มเลิกไป แต่เนื่องจากโครงสร้างการจัดการทรัพยากรของรัฐที่มีอำนาจตามกฎหมาย ป่าดงเค็งจึงกลายเป็นพื้นที่หนึ่ง ที่รัฐตัดสินใจดำเนินโครงการปลูกป่ายูคาลิปตัส ภายใต้โครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ รัฐใช้กลไกในเชิงนโยบายเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้าน จนประสบความสำเร็จ โดยชาวบ้านเห็นชอบกับการเข้ามาดำเนินการของโครงการปลูกป่ายูคาลิปตัส แต่ภายหลังการเข้ามาของโครงการได้นำมาสู่การละเมิดสิทธิของชาวบ้าน เมื่อไม่ยอมให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ใด ๆ ในบริเวณที่ปลูกยูคาลิปตัส ทั้งที่ก่อนหน้านี้ ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ แต่เมื่อชาวบ้านถูกกีดกันการใช้ประโยชน์ จึงร้องเรียนผู้นำหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่ด้วยโครงสร้างอำนาจรัฐที่ทำให้การยอมรับสิทธิรัฐกับสิทธิเอกชนเท่านั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในฐานะตัวแทนอำนาจรัฐที่ทำหน้าที่

ปกครอง ดูแล จึงปฏิเสธที่จะยอมรับข้อร้องเรียน แต่ให้การยอมรับอำนาจในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่โครงการเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ จึงกลายเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่โครงการ และผู้นำหมู่บ้าน นอกจากนี้ ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของชาวบ้าน และมีการตอบโต้จากรัฐในหลายหลายรูปแบบ โดยผ่านปฏิบัติการทางสังคมที่มีขั้นตอนการปฏิบัติการ คือ การยื่นหนังสือร้องเรียน การชุมนุมประท้วง การบุกหรือถอนต้นยูคาลิปตัสของทางราชการ การกีดกัน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอก ภายใต้ปฏิบัติการเหล่านี้ ได้เผยให้เห็นยุทธวิธีของชาวบ้านในการต่อสู้ เรียกร้องกับหน่วยงานราชการ เช่น การร้องเรียนตามช่องทางปกติ การชุมนุมเรียกร้อง การติดต่อแจ้งการกีดกัน และการประนีประนอม

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผลการวิจัยครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นอำนาจในหลากหลายมิติ และมีความซับซ้อน เช่น มิติครอบงำ การบังคับ และมิติที่เป็นพลังหรือความสามารถที่จะกระทำให้บรรลุผล ซึ่งการตัดสินใจใช้อำนาจในมิติใดนั้น ล้วนส่งผลต่อการแก้ปัญหาหรือเกิดปัญหาอื่นตามมาเสมอ ในกรณีการจัดการป่าชุมชน รัฐควรพิจารณาการส่งเสริมการใช้อำนาจในมิติของพลังหรือความสามารถที่จะกระทำให้บรรลุผล มากกว่าการใช้อำนาจที่เป็นการบังคับควบคุมแต่เพียงอย่างเดียว
2. การจัดการป่าชุมชนไม่ใช่เป็นเรื่องของชุมชนหรือคณะกรรมการป่าชุมชนเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ภาครัฐ ภาคเอกชน ดังนั้น การสร้างความร่วมมือกับกลุ่มบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ จึงเป็นความจำเป็น และไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะความร่วมมือของกลุ่มบุคคล หน่วยงาน และองค์กร ถือเป็นกลไกที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการป่าชุมชนดังกล่าวประสบผลสำเร็จได้อย่างยั่งยืนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความรู้ความสามารถของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.บัวพันธ์ พรหมพักพิง อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์

และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และด้วยความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดงเค็งทุกท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). **โครงสร้าง-ผู้กระทำกร**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติสาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติกรุงเทพมหานคร
- สนั่น ชูสกุล และคณะ. (2550). **โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคอีสาน กรณีลุ่มน้ำชี**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุภากร จันทวานิช. (2552). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ. (2536). **ป้าชุมชนในประเทศไทย แนวทางการพัฒนา เล่ม 1-3**. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (2550). agency and social structuration / มนุษย์และโครงสร้างทางสังคม. ใน สิริพรรณ นกสวน, & เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (บรรณาธิการ). **คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Denzin, N.K, & Lincoln Y.S. (2000). **Handbook of Qualitative Research**. 2nd ed. California: SAGE.
- Giddens, Anthony. (1984). **The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration**. Berkeley & Los Angeles : University of California Press.

